

EUROPOS STUDIJOS LIETUVOJE: TRUMPALAIKIS SUSIŽAVĖJIMAS AR NEIŠNAUDOTOS GALIMYBĖS?

RAMŪNAS VILPIŠAUSKAS¹

Darbe pristatomi nuo nepriklausomybės atkūrimo iki dabar Lietuvoje atlikti pagrindiniai moksliniai tyrimai Europos integracijos ir Lietuvos integracijos į ES srityje, įvertinama esama jų būklė bei prognozuojami aktualiausi ateityje Europos studijų klausimai. Pagrindinis tokios apžvalgos tikslas – akademinės bendruomenės dalyvio akimis įsivertinti Europos politikos ir ekonomikos studijų būklę, atliktus tyrimus ir jų raidą, kartu iškeliant keletą probleminių klausimų. Pirmiausia, – kas lėmė vyraujančias tyrimų kryptis ir kiek jos ir jose pateikiami aiškinimai atitinka bendras Europos studijų Vakarų akademijoje tendencijas. Antra, įvertinti, kaip pasikeitė Europos studijos per šį maždaug septyniolikos metų laikotarpį, kuris ne tik sutapo su politologijos (bei kitų socialinių) mokslų plėtra Lietuvoje, bet ir radikaliais pokyčiais Lietuvos ir ES santykiuose nuo Lietuvos nepriklausomos valstybės pripažinimo ir oficialių santykių su ES užmezgimo iki Lietuvos narystės ES bei dalyvavimo jos veikloje. Tai neišvengiamai susiję su mokslinių tyrimų ir praktinės politikos pokyčių ryšio, taip pat pačių analitikų mokslinės ir praktinės veiklos, kurios iki šiol yra glaudžiai susipynusios, klausimu. Trečia, įvertinti ne tik tai, kas padaryta, bet ir ko trūksta, o tai savo ruožtu suteikia pagrindą brėžti gaires ateities tyrimams, išlaikant akiratyje būsimus svarbius Lietuvos Europos politikos darbotvarkės klausimus ir praktinį analitinių vertinimų poreikį. Ši analizė grindžiama prielaida, kad tokio pobūdžio akademinė savirefleksija naudinga ne tik patiems Europos studijų tyrinėtojams (mokslininkams, studentams), bet ir tokius tyrimus planuojančioms ar užsakančioms institucijoms.

Dr. Ramūnas Vilpišauskas – Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto Europos studijų katedros docentas (el. paštas: Ramunas.Vilpisauskas@tspmi.vu.lt).

© Ramūnas Vilpišauskas, 2007

Straipsnis įteiktas redakcijai 2007 m. lapkričio 21 d.

Straipsnis pasirašytas spaudai 2007 m. gruodžio 5 d.

Įvadas

Šiomet minimas Europos Sąjungos veiklos penkiasdešimtmetis suteikia gerą progą įvertinti Europos studijas Lietuvoje. Savirefleksija naudinga bet kuriai profesijai, tuo labiau pretenduojančiai į Lietuvos ir Europos politikos (ar tai būtų angliškai įvardijama *polity, policy* ar *politics*) refleksiją. Nors palyginti su Europos studijomis JAV ar ES senbuvsė, Europos studijų raida Lietuvoje gerokai trumpesnė, o mokslinių tyrimų yra daug mažiau, atlikti tyrimai suteikia pakankamai medžiagos apibendrinimams ir galimoms ateities analizės kryptims nustatyti.

Šiuo darbu siekiama keletu tikslų. Pirmiausia, – apžvelgiant mokslines publikacijas pagrindiniuose periodiniuose leidiniuose ir publikuotas monografijas, taip pat apgintas daktaro disertacijas, išskirti pagrindines tyrimų kryptis, pasiūlant jas lėmusias priežastis, ir palyginti jas su Europos studijų Vakarų akademijoje tendencijomis. Kitaip sakant, taip sudaromas tam tikras žemėlapis, kuris galėtų būti naudingas ir besidomintiems jau parašytais darbais, ir tyrinėjantiems Europos (Sąjungos ir valstybių narių) aktualijas ateityje. Tai būtų pirmas tokio pobūdžio Europos studijų Lietuvoje įvertinimas.

Antra, įvertinti, kaip pasikeitė Europos studijos per šį maždaug septyniolikos metų laikotarpį, kuris ne tik sutapo su esminiais politologijos (bei kitų socialinių) mokslų pokyčiais Lietuvoje, bet ir radikaliais pokyčiais Lietuvos ir ES santykiuose nuo Lietuvos nepriklausomos valstybės pripažinimo ir oficialių santykių su ES užmezgimo iki Lietuvos narystės ES bei dalyvavimo jos veikloje. Tai neišvengiamai susiję su mokslinių tyrimų ir praktinės politikos pokyčių ryšio, taip pat pačių analitikų mokslinės ir praktinės veiklų, kurios iki šiol yra smarkiai susipynusios, klausimu.

Trečia, įvertinti ne tik tai, kas padaryta, bet ir ko trūksta ar kokie Europos politikos darbotvarkės klausimai taps verti akademinio dėmesio. Tai suteikia pagrindą brėžti gaires ateities tyrimams, išlaikant akiratyje būsimus svarbius Lietuvos Europos politikos darbotvarkės klausimus ir praktinį analitinių vertinimų poreikį. Apskritai, ši anali-

zė grindžiama prielaida, kad tokio pobūdžio akademinė savirefleksija naudinga ne tik patiems Europos studijų tyrinėtojams (mokslininkams, studentams), bet ir tokius tyrimus planuojančioms ar užsakančioms institucijoms.

Reikia pasakyti, jog ši analizė grindžiama pagrindinių Lietuvoje publikuojamų mokslinių periodinių leidinių – pirmiausia *Politologijos*, taip pat *Lithuanian Foreign Policy Review*, *Viešosios politikos ir administravimo*, *Pinigų studijų* – bei monografijų apžvalga. Pagrindinis dėmesys skiriamas politikos (iš dalies ir ekonomikos bei teisės) mokslų darbams, analizuojantiems Europos integraciją. Pabrėžtina, jog ši analizė nepretenduoja apžvelgti visus Lietuvoje Europos integracijos tematika paskelbtus darbus ar visus Lietuvos ir ES santykius nagrinėjančius darbus, išspausdintus Vakarų moksliniuose leidiniuose. Čia siekiama ne statistinio tikslumo, o įvertinti bendras tendencijas. Be to, ši apžvalga yra pirmiausia grindžiama Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto (VU TSPMI) mokslininkų darbų įvertinimu. Tačiau kadangi būtent jie parengia absoliučią daugumą Lietuvoje publikuojamų Europos tyrimų, tai neturėtų keisti analizuojamų tendencijų.

Galiausiai, reikia paaiškinti, kad šioje analizėje Europos studijomis laikomi moksliniai darbai, kuriuose ES yra nepriklausomas arba priklausomas kintamasis, t. y. analizuojamas arba ES poveikis Lietuvai ir kitoms šalims, jų vidaus politikai ir institucijoms, arba pačių valstybių įtaka ES priimamiems sprendimams (politikos turiniui ar institucinei reformai). Pabrėžiama būtent ES ir jos santykio su valstybėmis narėmis, kandidatėmis, kaimynėmis, o ne atskirų Europos šalių analizė. Be to, analizuojami būtent moksliniai tyrimai, skelbiami moksliniuose leidiniuose, o ne universitetuose dėstomos Europos studijų programos ir jų turinys.

Pagrindinės darbo tezės

Toliau pateikiamos pagrindinės šio straipsnio tezės, kurios įrodinėjamos analizuojant Europos studijų mokslinius darbus Lietuvoje.

Pirma, Europos studijos Lietuvoje tiesiogiai susijusios su dviem veiksniais – praktinių (politinių, teisinių, ekonominių) santykių tarp Lietuvos ir ES raida bei socialinių mokslų atsiradimu (atgimimu) ir plėtra. Pirmieji lėmė tyrimų objektą ir tematiką, antrieji – tyrimų metodus ir diskurso kokybę.

Antra, Europos studijų Lietuvoje orientacija į praktinės politikos aktualijas atspindi bendras Europos studijų tendencijas Vakarų akademijoje – jų gausa priklauso nuo ES matomumo, o tematika – nuo ES priimamų sprendimų ir jos darbotvarkėje vyraujančių klausimų.

Trečia, Lietuvoje kol kas nesudarė Europos integracijos analitikų, užsiimančių tik akademiniais tyrimais, bendruomenė. Absoliuti dauguma tyrinėjančių Europos integraciją mokslinius tyrimus derina su veikla valstybės institucijose ar konsultaciniu darbu.

Čia susilaikoma nuo normatyvinių vertinimų, kokie tokio mokslinės ir konsultacinės veiklos arba darbo valstybės institucijose derinimo pranašumai ir trūkumai. Tačiau galima teigti, kad tai taip pat prisideda prie to, jog Europos studijose vyrauja į praktinę politiką orientuoti darbai.

ES tyrimai Lietuvoje

Publikacijos periodiniuose leidiniuose

Dažniausiai mokslinėje veikloje tyrimai pirmiausia pristatomi mokslinėse konferencijose, paskui pasirodo moksliniuose leidiniuose ir galiausiai dalis jų, kuriais susidomi leidyklos, skelbiami kaip monografijos ar kolektyviniai darbai. Panašias tendencijas galima pastebėti ir Lietuvoje, todėl pagrindinių mokslinių periodinių leidinių bei išspausdintų knygų, įskaitant ir konferencijų medžiagas, analizė gana gerai atspindi tai, ką tyrinėja Europos studijomis besidomintys mokslininkai. Tiesa, prieš pradėdant nagrinėti akademinės publikacija vertėtų prisiminti, jog 1989 m. Lietuvoje buvo pasirodęs Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio almanachas *Europa*, kurį redagavo Romual-

das Ozolas². Tai buvo publicistinio pobūdžio straipsnių almanachas, kuriame buvo publikuoti filosofiniai, politiniai, kultūrologiniai straipsniai nuo interviu apie Europos matmenis su Jurgenu Habermasu iki perspausdinamų Imanuelio Kanto bei James'o Joyce'o tekstų. Deja, šis Lietuvos Europoje problematiką ėmėsis nagrinėti almanachas, tiesa, dar labai atsargiai, nekeldamas Lietuvos narystės Europos Bendrijose klausimo, netapo nuolat leidžiamas. Šis klausimas politinėje Lietuvos darbotvarkėje atsirado tik praėjus keletui metų po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo.

Politologija yra turbūt pagrindinis mokslinis žurnalas, kuriame paskelbta daugiausia Lietuvos mokslininkų Europos studijoms skirtų darbų. Nuo 1989 m., kai ji buvo pradėta leisti (pirmiausia, *Politikos* pavadinimu, kuris vėliau pakeistas į *Politologiją*), iki šio, beje, pirmojo ES tematikai skirtu numerio, buvo išleisti 47 žurnalo numeriai. Juose publikuoti maždaug 25 Europos studijoms skirti straipsniai. Vertinant publikacijas pagal tematiką galima pastebėti gana aiškią tendenciją – tyrimų tematika susijusi su politinėje Lietuvos ir ES darbotvarkėje vyraujančiais klausimais. Tai galima iliustruoti išskiriant keletą Europos Sąjungos tyrimų laikotarpių.

Nuo ES ir Lietuvos diplomatinių santykių užmezgimo iki derybų dėl narystės ES pradžios (iki 2000 m.). Per šį laikotarpį išspausdinta kiek mažiau negu dešimt Europos studijoms skirtų straipsnių, tarp kurių dominuoja ES ir Lietuvos sutarčių, ypač asociacijos politikos, analizė bei bendroms Europos integracijos temoms (pavyzdžiui, saugumui) skirti darbai. Daugiausia dėmesio skiriama Lietuvos integracijos į ES perspektyvoms, Europos integracijos procesų ir Vidurio ir Rytų Europos šalių dalyvavimo juose vertinimui³.

Nuo ES ir Lietuvos derybų dėl narystės pradžios iki narystės ES (2000 m.–2004 m.). Šiuo laikotarpiu gerokai padaugėja stojimo į ES ir narystės joje poveikiui skirtų darbų. Analizuojami teisiniai narystės ES klausimai, narystės poveikis žemės ūkio politikai, regioninės ir sanglaudos politios formavimui, Lietuvos užsienio politikai (pavyzdžiui, santykiams su Kaliningrado sritimi, kurie tapo vienu iš išskirti-

nių tik Lietuvai būdingų klausimų derantis dėl narystės su ES). Be to, analizuojamos ne tik atskiros Lietuvos vidaus ar užsienio politikos sritys, bet ir naudojant tuo metu Vakarų tyrimuose pradėjusią populiarėti europeizacijos literatūrą, nagrinėjama Lietuvos europeizacija, jos šaltiniai, instrumentai ir įtaka. Pora darbų taip pat skirta referendumui dėl narystės ES, užbaigusiam stojimo į ES procesą, analizuoti⁴.

Nuo įstojimo į ES iki dabar (nuo 2004 m. iki dabar). Per pastaruosius keletą metų, kurie praėjo nuo Lietuvos įstojimo į ES, toliau vyrauja ES poveikiui skirti darbai. Kai kurie jų nagrinėja ES ir Lietuvos užsienio politikos klausimus, pavyzdžiui, saugumo ir gynybos politikos. Taip pat analizuojamos šalys (pavyzdžiui, Ukraina), dalyvaujančios ES Rytų kaimynystės politikoje, kuri nuo Lietuvos įstojimo į ES tapo bene aktyviausios Lietuvos diplomatinės veiklos Europos politikos sritimi⁵. Kartu pastebima nauja tyrimų tendencija – analizuoti ES vykstančius politinius integracijos procesus, pavyzdžiui, derybas dėl 2007–2013 m. finansinės perspektyvos, kuriuose dalyvauja ir Lietuva, taip pat naujų ES valstybių narių politikos koordinavimo priemonių, pavyzdžiui, atviro koordinavimo metodo, taikymą Lietuvoje⁶. Taigi, analizuojamas ne tik ES poveikis Lietuvai, jos vidaus ir užsienio politikai, bet ir Lietuvos kaip ES valstybės narės dalyvavimas bendrame sprendimų priėmimo procese, atstovavimas nacionaliniams interesams, nevyriausybinių veikėjų vaidmuo.

Panašios temos analizuojamos ir šiame ES penkiasdešimtmečiui skirtame numeryje. Jame nagrinėjami tiek ES kaimynystės politikos ir paramos besiintegruojančioms į ES šalims per gerosios praktikos perdavimo ir kitus europeizacijos instrumentus klausimai, tiek derybos dėl finansinės perspektyvos, ES bendrosios žemės ūkio politikos reformos ir įtakos Lietuvai, tiek Lietuvos Europos vidaus politikos klausimai – ES teisės įgyvendinimas, Lietuvos gyventojų nuostatos ES atžvilgiu. Šios tyrimų kryptys atspindi ne tik aktualius Lietuvos Europos darbotvarkės klausimus, bet ir šiuo metu literatūroje vyraujančias tarptautinių santykių bei lyginamosios politikos teorijas.

Panašias Europos studijų tyrinėjimo tematikos kaitos tendencijas galima įžvelgti ir kituose moksliniuose leidiniuose. Pavyzdžiui, nuo 1998 m. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos ir VU TSPMI leidžiamas *Lithuanian Foreign Policy Review* paskelbė apie 13 ES tematikai skirtų darbų. Dalis jų buvo *Politologijoje* ar kituose lietuviškuose leidiniuose išleistų straipsnių angliškos versijos, tačiau kai kurie leidinio numeriai buvo skirti atskiroms Europos integracijos ir Lietuvos užsienio politikos temoms, pavyzdžiui, platesnės Europos sampratai (2002 m. antras numeris) arba transatlantiniams santykiams ir ES plėtros (bei kitų veiksnių) įtakai jiems analizuoti (2003 m. pirmas–antras numeris). Tokie vientisi teminiai numeriai, apimantys akademinis tyrinėjimus bei Lietuvos ir užsienio šalių politikų bei diplomatų pasisakymus, yra turbūt vienas iš pagrindinių šio leidinio bruožų.

Kitas tematinis vientisumu pasižymintis leidinys yra nuo 1996 m. Lietuvos banko leidžiamas *Pinigų studijos*. Jame su integracijai skirta rubrika išspausdintas ne vienas straipsnis apie Lietuvos finansų sistemos prisitaikymą prie ES reguliavimo normų, pasirengimą įsivesti eurą, bendresnius Lietuvos narystės ES ekonominio poveikio tyrimus⁷. Nors ekonominiams Lietuvos narystės ES klausimams skirti kai kurie VU leidžiamo žurnalo *Ekonomika* straipsniai, juose mažiau tematinio vientisumo, vyrauja konkurencingumo, ES persikirstymo ir reguliavimo politikos priemonių įtakos Lietuvai analizė.

Derėtų pasakyti, kad nors ES tyrimuose jau senokai taikomi lyginamosios politikos požiūriai, Mykolo Romerio universiteto ir Kauno technologijos universiteto nuo 2002 m. leidžiamo leidinio *Viešoji politika ir administravimas* daugiau kaip dvidešimtyje numerių išspausdinti tik keli ES problematikai skirti darbai, o dažniausiai aptariami Lietuvos ar kitų Europos valstybių vidaus viešosios politikos ir administravimo klausimai. Apskritai, nors nuo Europos studijų Lietuvoje pradžios vyravo tarptautinių santykių požiūriai, plėtojantis Europos tyrimams Lietuvoje ir prasidėjus deryboms dėl narystės ES, kurios tiesiogiai keitė kai kurias viešosios politikos sritis ir institucijas, pradėti naudoti ir viešosios politikos analizės požiūriai, pavyzdžiui, eu-

ropeizacijos modelis, interesų grupių veiklos bei reguliacinės politikos analizė.

Monografijos ir kiti moksliniai darbai

Vilniaus universiteto duomenų apie publikacijas bazėje parašius žodžius „Europos Sąjunga“, pateikiamas 94 publikacijų sąrašas. Tačiau jis apima ne vien monografijas, bet ir atskirus straipsnius žurnaluose, konferencijų pranešimus ir mokomąją medžiagą. O štai mokslinę vertę turinčių monografijų ar kolektyvinių Europos studijų Lietuvoje pasirodė gana nedaug – maždaug 10–15 darbų.

Keletas monografijų yra daktaro disertacijos, kurios prieš tai trumpesne forma buvo skelbtos moksliniuose žurnaluose. Reikėtų pasakyti, kad VU TSPMI nuo pat jo veiklos pradžios iki dabar apgintos penkios daktaro disertacijos Europos studijų tematika (įskaitant ir regioninės integracijos teorijoms skirtą Gedimino Vitkaus disertaciją). Tai sudaro 20 proc. visų TSPMI apgintų disertacijų. Iš penkių Europos studijoms skirtų disertacijų trijose ES laikoma nepriklausomu kintamuoju – analizuojamas jos poveikis Lietuvos užsienio ir vidaus politikai bei institucijoms⁸. Dvi jų vėliau buvo išleistos monografijų forma.

Vertinant Lietuvoje pasirodžiusias mokslines studijas ES tematika, taip pat galima pastebėti politinės darbotvarkės ir konkrečių Lietuvos ir ES santykių pokyčių įtaką nagrinėjamoms temoms. Tiesa, kadangi monografijų parengta kur kas mažiau negu straipsnių periodiniuose leidiniuose, jų skirstymas atskirais laikotarpiais nesuteikia analitinės naudos. Tačiau bendros tendencijos yra panašios. Iki derybų dėl narystės ES daugiausia buvo Lietuvos integracijai į ES skirtų darbų, analizuojančių asociaciją su ES, stojimo strategijos klausimus. Tuo metu pagrindine moksline publikacija turbūt galima laikyti Europos integracijos studijų centro (EISC) inicijuotą grupės autorių parengtą veikalą *Lietuvos integracija į Europos Sąjungą: būklės, perspektyvų ir pasekmių studija*, išspausdintą 1997 m.⁹ Ši aiškaus tarpdisciplininio

pobūdžio knyga svarbi tuo, kad joje ne tik analizuojama Lietuvos asociacija su ES bei narystės joje perspektyvos, bet jau ir tada mėginta vertinti narystės poveikį pagal atskiras viešosios politikos sritis. Be to, iki Lietuvos derybų su ES pradžios EISC iniciatyva buvo išleista keletas kolektyvinių darbų, kuriuose analizuojami Lietuvos integracijos į ES politiniai, ekonominiai ir teisiniai klausimai, ES institucijų reformos, konstituciniai narystės klausimai¹⁰.

Vėliau nuo derybų dėl narystės ES pradžios analizuota ES įtaka Lietuvai atskirose politikose srityse ir europeizacijos temos. Turbūt pagrindiniu darbu, tiesa, publikuotu jau pasibaigus deryboms ir Lietuvai tapus ES nare, galima laikyti grupės mokslininkų ir derybose dalyvavusių analitikų veikalą *Lietuvos kelias į Europos Sąjungą. Europos susivienijimas ir Lietuvos derybos dėl narystės Europos Sąjungoje*, kuris vėliau buvo išleistas ir anglų kalba¹¹. Kol kas tai turbūt išsamiausia ES derybų su Vidurio ir Rytų Europos šalimis analizė, išleista anglų kalba, kuri verta ne tik kitų, siekiančių įstoti į ES, šalių atstovų dėmesio, bet ir turi mokslinę vertę besidomintiems tarptautinėmis derybomis bei ES plėtros procesu.

Kiti moksliniai darbai, išleisti pastaraisiais metais, analizavo ES vykstančius institucinius ir politinius pokyčius, pavyzdžiui, Konstitucijos Europai rengimo procesą, jos turinį¹², ES kaimynystės politiką¹³, ES įtaką viešosios politikos procesui Lietuvoje pagal atskiras jo grandis (pavyzdžiui, įgyvendinimą)¹⁴. Beje, nors ši analizė neapima mokymo priemonių (vadovėlių), verta paminėti *Enciklopedinį žinyną Europos Sąjunga*, kurio trečiasis leidimas rengiamas šiuo metu¹⁵.

Galiausiai, reikėtų paminėti ir Karo akademijos bei VU TSPMI nuo 2003 m. leidžiamą *Lietuvos metinę strateginę apžvalgą* bei VU TSPMI nuo 2000 m. leidžiamą *Lithuanian Political Science Yearbook*, kuriuose išspausdinta nemažai ES tematikai skirtų straipsnių¹⁶. Tačiau išskyrus kai kurias išimtis, tai paprastai yra lietuviškai parengtų ir paskelbtų darbų vertimai arba užsienio mokslinių stažuočių metu parengti darbai.

Beje, daugelio minėtų Europos studijoms skirtų leidinių autoriai yra VU TSPMI mokslininkai. Būtent VU TSPMI atskirai ar kartu su

kitomis institucijomis (Užsienio reikalų ministerija, Karo akademija) sudaro institucinę aplinką, kurioje dirba nemaža dalis Europos tyrinėtojų Lietuvoje. Išskirtinas VU TSPMI ir URM daugiau negu prieš dešimtmetį įsteigtas Europos integracijos studijų centras, suorganizavęs ne vieną mokslinę diskusiją Lietuvai rengiantis narystei ES ir išleidęs ne vieną kolektyvinę anksčiau minėtą studiją. Beje, paminėtina ir kita EISC leidybinė veikla, pavyzdžiui, išleisti Lietuvos ir ES santykius ir pagrindines datas atspindintys dokumentai¹⁷. Tačiau prasidėjus Lietuvos deryboms su ES ir ypač Lietuvai įstojus į ES mokslinė ir leidybinė EISC veikla tapo mažiau pastebima. Lietuvai įstojus į ES iš dalies tai kompensavo Strateginių studijų centro (SSC), suburiančio TSPMI baigiančius studentus, veikla, nors jos specifika yra ribotas atliekamų tyrimų ir parengiamų analizių viešinimas. Be to, Europos studijos yra tik viena iš centro analizuojamų Lietuvos užsienio politikos sričių, o kasdienėje analizėje daugiau dėmesio skiriama ES kaimynėms.

Taip pat vertėtų pakalbėti ir apie tokių konsultacinių organizacijų kaip Viešosios politikos ir vadybos instituto (VPVI), Lietuvos derybose su ES dalyvavusių analitikų įkurtos viešosios įstaigos Europos Sąjungos teisiniai, ekonominiai ir socialiniai projektai (ESTEP) veiklą atliekant Europos tyrimus, daugiausia užsakomus valstybės institucijų, taip pat Lietuvos laisvosios rinkos instituto (LLRI), ypač iki Lietuvos narystės ES, kai LLRI aktyviai dalyvavo ir Bertelsmanno fondo ES plėtrai skirtame analitikų tinkle. Pažymėtina, jog šios konsultacinės institucijos arba įkurtos, arba jose dirba su VU TSPMI bendradarbiaujantys ar jame dirbantys analitikai. Būtent šiame institucijų tinkle vyksta pagrindinė ES tyrimų veikla, derinant mokslinius darbus su į politikos tobulinimą orientuotais konsultaciniais darbais. Tiesa, Kano technologijos universitete veikia Europos institutas, Europos studijomis užsiimančių padalinių yra ir kitose institucijose, tačiau jų mokslinė veikla yra arba labai specializuota, arba orientuota labiau į mokomojo pobūdžio priemonių rengimą.

Apibendrinant galima teigti, jog mokslinių publikacijų ES tematika Lietuvoje analizė rodo aiškų Lietuvos ir ES darbotvarkės bei moks-

linių tyrimų tematikos ryši. Kaip bus parodyta toliau straipsnyje, tai atitinka ir Šiaurės Amerikos bei ES senbuvių mokslininkų darbų tendencijas. Kaip ir Vakarų akademijoje Lietuvoje tyrimams taikomi ir tarptautinių santykių, ir lyginamosios politikos, ir konkrečių subdisciplinų, kaip antai politinė ekonomija, politikos analizė, analitiniai modeliai.

Tačiau Europos studijos Lietuvoje išsiskiria tuo, jog iš esmės apsiriboja tik Lietuvos atvejo analize (išskyrus kai kuriuos atvejus kai analizuojamos visos Baltijos šalys ar kai kurios kitos valstybės). Kitaip sakant, Lietuvoje sistemingai neatliekamos lyginamosios ES valstybių narių studijos tiek analizuojant ES poveikį šalių viešajai politikai ir institucijoms, tiek atskirų valstybių narių įtaką ES politikos procesams. Pagrindinė priežastis – santykinai menkas Lietuvos mokslininkų dalyvavimas tarptautiniuose tinkluose. Dėl to Lietuvos mokslininkams mažiau galimybių spausdinti savo darbus pagrindiniuose Europos studijoms skirtuose periodiniuose leidiniuose, pavyzdžiui, *Journal of Common Market Studies* ar *Journal of European Public Policy*, taip pat sunkiau savo darbais sudominti pagrindines leidyklas, publikuojančias knygas anglų kalba. Nors kai kurie lietuvių autorių darbai buvo išleisti kolektyvinėse studijose, tokie atvejai yra veikiau asmeninės iniciatyvos ir ryšių su kitų šalių mokslininkais, negu sistemingai veikiančios mokslo sistemos Lietuvoje rezultatas¹⁸.

Deja, kol kas nėra galimybių išskirti dažniausiai cituojamus Lietuvos mokslininkus ir jų darbus, kadangi tokio pobūdžio citavimo indeksas nepavyko rasti. O štai dažniausiai cituojami Vakarų mokslininkų darbai, skirti ES analizei, pateikiami kitame skyriuje, kuriame taip pat pristatomos pagrindinės Europos studijų tendencijos Šiaurės Amerikoje ir ES senbuvėse šalyse.

Europos studijos abipus Atlanto

Vertinant Europos studijas Lietuvoje, naudinga matyti ir platesnį kontekstą – kaip plėtojosi ES tyrimai Vakarų akademijoje. Nors Euro-

pos studijų raida, taikomų teorijų bei analizės objektų kaita nagrinėta ne viename darbe, toliau daugiausia remiamasi prieš keletą metų pristatyta John Keeler studija *Mapping EU Studies: The Evolution from Biutique to Boom Field 1960–2001*¹⁹. Šis pasirinkimas pagrįstas ne tik išskirtiniu šios studijos išsamumu laiko prasme, bet ir daktaro disertacijų bei periodinių mokslinių leidinių tematikos analize, kuri peržengia įprastas Europos integracijos teorijų ir mokslinių darbų apžvalgas.

Turbūt svarbiausias Europos studijų JAV ir ES senbuvėse šalyse dalykas yra tiesioginis ryšys tarp ES funkcionavimo, integracijos „proveržių ir stagnacijos“ bei mokslinio dėmesio ES. Kaip teigia Thomas Diez ir Antje Wiener, „daugeliui pagrindinis integracijos analizės tikslas yra geriau suprasti ES institucijas“²⁰. Tiesa, autoriai pabrėžia, jog ES analizė negali apsiriboti vien empirinių faktų nagrinėjimu, bet būtinas ir integracijos teorizavimas, aiškinantis jos priežastis, procesą, padarinius ar formuluojant prognozes. Tačiau net ir įvertinant kai kuriais atvejais gana karštai vykusias diskusijas dėl teorijų pranašumo aiškinant skirtingus ES istorijos epizodus²¹, reikia pripažinti, jog Europos studijos vis dėlto nuo pat Europos Bendrijų sukūrimo atspindėjo Europos integracijos būklę ir dauguma darbų siekė kuo geriau paaiškinti ar bent suprasti, kas vyksta ES ir santykiuose tarp jos ir nacionalinių valstybių.

Taigi, J. Keeler savo tyrime įvertino JAV 1960–2001 m. apgintas daktaro disertacijas, kurios analizavo Vakarų Europą, ir 24 žinomiausius periodinius mokslinius politikos mokslų, tarptautinių santykių bei viešosios politikos žurnalus. Išanalizavęs apgintų daktaro disertacijų ir išspausdintų periodinių leidinių straipsnių skaičių ir tematiką, J. Keeler išskiria, jo nuomone, tris aiškias EB / ES studijų „eras“ arba laikotarpius: išplėtojimo arba pradžios (angl. *the launch era*), „tamsiuosius laikus“ (angl. *doldrums era*) ir atgimimo (angl. *renaissance/boom era*)²².

Europos studijų išplėtojimo laikotarpiu mokslininkų susidomėjimas integracijos studijomis kilo pirmiausia dėl Europos Bendrijų su-

kūrimo ir sėkmingų pirmųjų gyvavimo metų, daugėjant integruojamų sričių. Tuo metu buvo sukurta viena labiausiai išplėtotų ir turbūt didžiausią įtaką Europos integracijos analizei padariusi neofunkcionalizmo teorija, su kuria diskutuojant netrukus susiformavo ir alternatyva jai – Stanley Hoffmanno tarpvyriausybinių požiūris (vėliau išplėtotas į liberalų tarpvyriausybiškumą, kuris galiausiai atgimimo laikotarpiu nuosekliai pristatytas Andrew Moravcsiko pagrindinėje ES studijoje *The Choice for Europe* sugrįžo prie kai kurių neofunkcionalizmo teiginių).

Tamsieji Europos studijų laikai siejami su „tuščios kėdės krize“ EB, kuri pradėjo nuo 1965–1966 m. iki devintojo dešimtmečio vidurio trukusią integracijos stagnaciją, o kartu pastebimai susilpnėjo mokslininkų domėjimasis Europos studijomis. Tuo metu aprimo didžiosios teorinės diskusijos, pats neofunkcionalizmo pradininkas Ernstas Haasas paskelbė integracijos teoriją „atgyvena“ (angl. *obsolescence*), sumažėjo publikacijų Europos integracijos temomis. Tiesa, kai kurie analitikai teigia, jog ir aštuntajame dešimtmetyje įvyko svarbių tiek EB, tiek jos analizės postūmių, ypač teisinių sprendimų, vėliau suteikusių priemones naujiems integracijos projektams, srityje²³. Tačiau vertinant paskelbtų mokslinių darbų skaičių, tuo metu pastebimas susidomėjimo Europos integracija nuosmukis, išskyrus leidinius, kurių specializacija – išimtinai EB studijos.

Europos studijų atgimimą kaip ir ankstesniais dviem laikotarpiais sukėlė politiniai pokyčiai, pirmiausia Suvestinio Europos akto ir Vieningos rinkos programos patvirtinimas XX a. devintojo dešimtmečio viduryje. Šis Europos integracijos proveržis netrukus atgaivino ir Vakarų mokslininkų susidomėjimą Europos studijomis. Bendros rinkos, o vėliau ir Ekonominės ir pinigų sąjungos kūrimas sukėlė naują Europos integraciją aiškinančių darbų bangą. Dalis jų atsigrėžė į anksčiau populiarų neofunkcionalizmą, kartu buvo plėtojamas liberalus tarpvyriausybiškumas. Be to, nuo praėjusio dešimtmečio vidurio iki tol vyravusioms tarptautinių santykių teorijoms, analizavusioms integracijos priežastis, iššūkį metė lyginamosios politikos teorijos, aiš-

kinančios, kaip vyksta sprendimų priėmimo procesas ES, koks ES poveikis valstybių narių viešajai politikai bei institucijoms ir kas jį lemia. Pastaraisiais dviem dešimtmečiais kaip niekada anksčiau pastebima teorinių aiškinimų gausa, analizuojant ES. Beje, pastaraisiais metais, atrodo, aprimo diskusijos tarp „didžiųjų“ integracijos teorijų ir šiuo metu nusistovėjo sutarimas tarp mokslininkų, jog skirtingos teorijos gali paaiškinti ar aprašyti skirtingus ES aspektus, todėl jos gali sėkmingai gyvuoti kartu. Be to, pastarajame dešimtmetyje pagausėjo konstruktyvistinių darbų apie ES, nors iki šiol socialiniuose moksluose, atrodo, vyrauja pozityvistiniai tyrimai.

J. Keelerio teigimu, pirmaisiais dviem integracijos studijų etapais daugiausia mokslininkų dėmesio susilaukė keletas temų – Europos integracijos, EB ir jos valstybių narių santykiai bei EB užsienio politika. O štai trečiame laikotarpyje, atgimus susidomėjimui ES, iškilo dar keletas naujų analizės temų – Ekonominė ir pinigų sąjunga, ES institucijos, bendra rinka ir daugialypis valdymas. Šiomis temomis parengta daugiausia studijų, nors apskritai pastaraisiais dešimtmečiais Europos studijų tematika tapo daug įvairesnė. Derėtų atkreipti dėmesį, jog, nors per penketą gyvavimo dešimtmečių EB narių skaičius padidėjo keletą kartų, tik prasidėjus ES plėtrai į Vidurio ir Rytų Europą buvo rimtai susidomėta šios plėtros aiškinimu ir ji tapo viena iš populiarių ne tik praktikų, bet ir teorinių diskusijų temų.

Grįžtant prie J. Keelerio minčių apie Europos studijas, vertėtų atkreipti dėmesį į keletą įdomių faktų. Kaip, cituodamas Glenda Rosenthal, teigia Keeleris, „analizuodami integraciją Europos mokslininkai vadovavimo, idėjų ir teorinių instrumentų sėmėsi iš JAV“ (angl. „European scholars have looked to the US for leadership, ideas and conceptual tools in this field of study“)²⁴. Nors pastaraisiais dešimtmečiais, didėjant mokslininkų judėjimui abipus Atlanto (dalyvaujama bendruose projektuose, europiečiai vyksta laikinai dirbti į ES centrus (JAV universitetuose) arba amerikiečiai atvyksta į Europos universitetų institutą Florencijoje), šis skirtumas sumažėjo, tačiau atrodo, kad iki šiol JAV mokslininkai daugiau dėmesio skiria teorijoms ir ben-

driems integracijos aiškinimams, o europiečiai labiau linkę į aprašomas studijas.

J. Keeleris taip pat pateikia dažniausiai cituotus Europos integracijos darbus. Iki 1988 m. dažniausiai cituojamas darbas buvo S. Hofmann atsakymas neofunkcionalistams *Obstinate or obsolete*²⁵. Nuo 1988 m. iki 2001 m. tarp dažniausiai cituojamų darbų pirmauja Joseph Weiler straipsnis *The Transformation of Europe* ir Andrew Moravcsik liberalų tarpvyriausybėsbiškumą pristatantis straipsnis *Preferences and power in the European Communities*²⁶.

Galiausiai, verta atkreipti dėmesį į tai, jog ES centrų JAV universitetuose finansavimas bei kitokio pobūdžio finansinė parama ES studijuojantiems mokslininkams turėjo gana didelį poveikį mokslinių tyrimų plėtrai šioje srityje. Finansavimas ypač sustiprino transatlantinės mokslininkų bendruomenės tarpusavio tinklus, bendrų mokslinių projektų organizavimą, idėjų sklaidą konferencijose bei trumpalaikių stažuotčių metu. Kartu su naujų technologijų plėtra ir internetiniais ES tyrimų šaltiniais intensyvėjantys moksliniai ryšiai tarp Šiaurės Amerikos ir Europos akademinų bendruomenių tapo vienu iš Europos studijų plėtrą lemiančių veiksnių²⁷.

ES tyrimų kryptys transatlantinėje bendruomenėje ir Lietuvoje

Analizuojant pastarojo meto Europos studijų tendencijas bei prognozuojant ateityje galinčias vyrauti tyrimų kryptis ir temas Lietuvoje, vertėtų tęsti platesnės mokslinės ES besidominčių analitikų bendruomenės diskusijų analizę. Gera naujausių Europos tyrimų pasaulyje tematinių tendencijų iliustracija gali būti Europos Sąjungos studijų asociacijos (angl. *EUSA*) kas dveji metai organizuojamų konferencijų teminių sesijų skaičius. Lentelėje pateiktas naujausios EUSA konferencijos, vykusios 2007 m. pavasarį Monrealyje, sesijų pagal atskiras temas skaičius²⁸.

Lentelė. EUSA konferencijos Monrealyje sesijų skaičius pagal temas

Demokratija	7
Ekonomika, politinė ekonomija	13
Plėtra	11
Europeizacija	6
Išorės santykiai	20
Valdymas	15
Institucijos	12
Teisė, teismai	3
Partijos, interesų grupės	7
Viešoji politika	13
Integracijos teorijos	8
Balsavimas, viešoji nuomonė	3

Šaltinis: EUSA Review. P. 1.

EUSA konferencijas galima laikyti svarbiausiu pasaulyje ES analizuojančių mokslininkų forumu, todėl jose pristatomi darbai gali būti laikomi ir bendrų Europos studijų tyrinėjimo krypties iliustracija. Kaip rodo pirmiau pateiktas sesijų sąrašas, šiuo metu vyrauja ES išorės santykių ir valdymo, viešosios politikos ir ekonomikos temos. Beje, šiomet į EUSA konferenciją atvyko apie 650 dalyvių, kurie 120 sesijų pristatė 500 darbų. Ši dešimtoji konferencija buvo didžiausia iki šiol vykusį EUSA konferencija, o tai taip pat galima laikyti vis dar tebedidėjančio mokslininkų domėjimosi ES ženklu. Beje, galima pasakyti, kad jose kol kas gana menkai atstovaujama naujųjų ES šalių mokslininkams, dažniau jose dalyvauja JAV universitetuose studijuojantys doktorantai iš Vidurio ir Rytų Europos šalių.

Grįžtant prie Lietuvos Europos studijų aktualijų galima prognozuoti, kad artimiausiais metais daugiausia analitikų dėmesio sulauks keletas temų. Beje, tyrimo tematiką kaip ir anksčiau (taip pat kaip ir kitose šalyse) pirmiausia apibrėžia praktinės politikos pokyčiai Lietuvoje ir ES darbotvarkė. Pirmiausia, tai Europos energetikos politika ir Lietuvos interesai. Antra svarbi Lietuvos politiniame diskurse nuolat pabrėžiama tema – ES kaimynystės politika ir Lietuvos vaid-

muo. Abi šios temos Lietuvai įstojus į ES tapo vyraujančios Lietuvos Europos (ir užsienio) politikoje. Tai įvyko Lietuvos diplomatijos pastangomis reaguojant į išorės įvykius (energijos šaltinių tiekimo sutrikimus) bei performulavus Lietuvos užsienio politikos tikslus po įstojimo į ES. Tikėtina, kad ateityje jos irgi vyraus ir susilauks daugiau analitikų dėmesio. Beje, kaimynystės politika jau dabar analizuojama per gerosios Lietuvos praktikos perkėlimą į Ukrainą, Moldovą, Gruziją ar Balkanų šalis, kuriose dirba ir Lietuvos analitikai.

Kita svarbi iš Lietuvos vidaus politinių prioritetų kylanti tema – šalies viešojo sektoriaus reformos ir ES politikos koordinavimo instrumentų naudojimas jas įgyvendinant. Lietuvai stojant į ES, ypač derybų dėl narystės metu, didelė dalis viešojo sektoriaus išteklių buvo skirta šiam tikslui. Todėl santykinai mažiau išteklių (įskaitant ir politinį dėmesį) teko tokioms svarbioms politikos sritims kaip aukštasis mokslas ir tyrimai, sveikatos apsauga, taip pat šių sistemų prisitaikymui prie Europoje ir pasaulyje vykstančių integracijos procesų. Įstojus į ES daugiau dėmesio galima skirti šių anksčiau iš dalies ignoruotų sričių reformos klausimams. Tai, nors ir nepakankamai, jau vyksta. Tikėtina, kad ateityje šie klausimai vyraus vidaus diskusijose, o tam vis intensyviau gali būti naudojama kitų ES šalių praktika. Ankstesniojo *Politologijos* žurnalo numerio straipsniai, skirti Atvirojo koordinavimo metodo taikymui Lietuvoje, iš dalies tai atspindi. Ateityje taip pat vis akivaizdesnis gali tapti ryšys tarp Lietuvos vidaus reformų (tiksliau, jų trūkumo ir esančios stagnacijos viešajame sektoriuje įstojus į ES) ir Lietuvos Europos politikos, ypač Rytų kaimynėse. Bėgant laikui Lietuvos patirtis dėl nereformuojamo viešojo sektoriaus gali tapti vis mažiau patraukli ES Rytų kaimynėms, o tai gali trukdyti ir aktyviai kaimynystės politikai.

Galiausiai, kai kurios Europos studijos Lietuvoje priklausys nuo ES vykstančių politinių procesų ir priimamų sprendimų. ES biudžeto peržiūra jau dabar suteikė postūmį diskusijoms šia tema Lietuvoje ir pirmos studijos parengimui. Tai aiškiai iš ES darbotvarkės kylantis klausimas, kuris artimiausius keletą metų bus svarstomas ir Lietuvo-

je. Kita tema – ES vidaus rinka (ir su tuo susijusi išorės ekonominė politika) – tai viena iš Lietuvos strateginiuose dokumentuose prioritetinėmis įvardijamų temų, tačiau šiuo atveju oficialios deklaracijos skiriasi nuo praktinės politikos ir šiems klausimams teikiamo dėmesio. Todėl jei ir toliau, nepaisant ES vidaus rinkos įtvirtinimo svarbos Lietuvai, politinėje darbotvarkėje šis klausimas apsiribos infrastruktūros projektais (energetika, transportu), o paslaugų teikimas, prekyba, žmonių judėjimas bus ignoruojami, tikėtina, tam gali būti neskiiriama ir pakankamai analitikų dėmesio.

Apibendrinimas

Apibendrinant šį Europos studijų Lietuvoje įvertinimą, galima pateikti keletą svarbiausių pastabų. Pirmiausia, tikėtina, kad ir ateityje Europos studijų kryptys Lietuvoje priklausys nuo Lietuvos (ir ES) politikos aktualijų bei finansavimo šaltinių (mokslo reforma, užsakovieji tyrimai). Jei mokslo reforma per artimiausius keletą metų neįvyks ir situacija aukštosiose mokyklose iš esmės nepasikeis (tiek mokslinių projektų tęstinio finansavimo, tiek darbo kokybės atžvilgiu), gali būti, jog Europos studijas ir tyrimus palaikys daugiausia atskirų valstybės institucijų užsakymai (ir iš dalies – aukštųjų mokyklų turimi ištekliai).

Dėl santykinai menko dalyvavimo tarptautiniuose akademinuose tinkluose Europos studijos ir toliau bus orientuotos į Lietuvos atvejo analizę. Kadangi Lietuvoje ES studijuojantys mokslininkai dažniausiai užsiima ir konsultacine veikla ar darbu valstybės tarnyboje, nepakankamai laiko skiriama kontaktams su kitų šalių akademinė bendruomene. Tai, savo ruožtu, reiškia, kad ir toliau bus daugiausia analizuojamos Lietuvos Europos politikos aktualijos, o tai apsunks platesnę lietuviškų tyrimų sklaidą užsienio (anglų kalba leidžiamuose) mokslo leidiniuose.

Esminiu postūmiu Europos studijoms gali tapti Lietuvos pasiren-gimas pirmininkauti ES ir su tuo susijusi Lietuvos interesų bei atsto-

vavimo jiems ES analizė. Tikėtina, kad tai gali tapti pirmu po įstojimo į ES postūmiu iš esmės pergalvoti Lietuvos interesus ES, o tai bus neįmanoma be rimtų ES ir Lietuvos vietos joje tyrimų. Tačiau vien Lietuvos pirmininkavimui ES skirti moksliniai tyrimai gali pasiūlyti pirmiausia į praktinius institucinius poreikius ir Lietuvos interesų ES apibrėžimą orientuotą analizę.

Tokio pobūdžio tyrimai neabejotinai svarbūs, tačiau galvojant apie ilgalaikę perspektyvą verta kelti klausimą, ar Europos studijos ir ateityje turėtų būti orientuotos beveik išimtinai tik į praktinės politikos poreikius? Iki šiol kaip tik mažai buvo diskutuojama esminiais ES ir Lietuvos vietos joje klausimais, išeinančiais už praktinės politikos analizės ar vidutinio lygmens teorijų ginčų. Lietuvai įsitvirtinant ES institucijose ir svarstant Reformų sutartį, būtų naudinga esminė diskusija pasiektos integracijos būklės ir ES santykio su valstybėmis narėmis ir jų piliečiais klausimais. Beje, dar po keleto metų jau bus praėję pakankamai laiko, kad būtų galima atlikti pirmuosius išsamesnius Lietuvos patirties ES vertinimus, kurie susietų pirminius su naryste sietus lūkesčius su nuo įstojimo į ES vykstančiais socialiniais procesais, taip pat analizuotų Lietuvos politinio, ekonominio, kultūrinio dalyvavimo ES klausimus. Kitaip sakant, Europos studijos turėtų suteikti pakankamai erdvės įvairaus lygmens ir pobūdžio moksliniams tyrimams nuo orientuotų į praktinių politinės darbotvarkės klausimų vertinimus, politikos tobulinimo analizę iki konstruktyvistinių ir fundamentalius (įskaitant ir vertybinius) klausimus keliančių studijų.

Tačiau kiek įvairaus profilio Europos reikalais besidominčių Lietuvos mokslininkų „užpildys šią erdvę“, priklausys nuo Europos studijų mokslinės bendruomenės tolesnio gyvavimo ir veiklos pobūdžio – grynai akademiniais tyrimams skiriamu dėmesio, ryšių su kitų šalių ES tyrinėtojų bendruomenėmis. Ne paskutinės svarbos klausimas ir ateityje bus tyrimų finansavimas. Natūralu, kad jei ir toliau nevyks mokslo reforma, galinti sudaryti sąlygas nuolatinei akademiniai veiklai, vykdančioms tęstiniais konkursiniais projektais, Europos studijų tematiką gali daugiausia lemti valstybės institucijų užsakymai, orientuoti į prakti-

nės politikos poreikius. Neįvykdžius aukštojo mokslo ir tyrimų reformos, Europos studijos Lietuvoje gali tapti (dar viena) neišnaudotų galimybių sritimi.

PASTABOS IR NUORODOS

¹ Autorius dėkoja VU TSPMI kolegoms Algimantui Jankauskui, Ingai Vinogrodnaitei ir Indrei Jovaišytei už pagalbą renkant informaciją apie Europos studijas Lietuvoje.

² R. Ozolas (sudarytojas). Europa. 1988 Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio almanachas. Vilnius: Mintis. 1989.

³ Žr., pavyzdžiui, R. Vilpišauskas. Europos Bendrijų politika Vidurio ir Rytų Europos šalių atžvilgiu: asociacijos politikos formavimas ir raida // Politologija. 1996, Nr. 2 (8), p. 13–30; R. Vilpišauskas. Europos Bendrijų politika Vidurio ir Rytų Europos šalių atžvilgiu: pasiruošimo narystei sampratos formavimas // Politologija. 1997, Nr. 1 (9), p. 3–15; K. Maniokas. Lietuvos ir Europos Sąjungos asociacija // Politologija. 1997, Nr. 1 (9), p. 32–55; A. Gričius. Europos Sąjungos plėtimasis ir Baltijos šalių saugumas // Politologija. 1997, Nr. 2 (10), p. 82–97.

⁴ Žr., pavyzdžiui, Ž. Šatūnienė. Lietuvos narystė bendrojoje žemės ūkio politikoje (BŽŪP): politinės ekonomijos aspektas // Politologija. 2001, Nr. 1 (21), p. 111–143; I. Stanytė-Toločkienė. Kaliningrado sritis ES plėtros požiūriu // Politologija. 2001, Nr. 2 (22), p. 26–68; G. Vitkus. Referendumai dėl narystės Europos Sąjungoje: patirtis, problemos ir pamokos Lietuvai // Politologija. 2002, Nr. 1 (25), p. 3–21; K. Maniokas. Europeizacijos sąvoka ir jos vieta Europos integracijos teorijose // Politologija. 2002, Nr. 4 (28), p. 96–121; H. Brožaitis, V. Nakrošis. Europos Sąjungos regioninės politikos padariniai Lietuvos viešajai administracijai // Politologija. 2003, Nr. 2 (30), p. 3–40; L. Mažylis. Lietuvos referendumas dėl narystės Europos Sąjungoje // Politologija. 2004, Nr. 2 (34), p. 3–39.

⁵ Žr., pavyzdžiui, V. Sirutavičius, R. Lopata. Ukraina prieš oranžinę revoliuciją ir po jos: demokratizacijos ir euroatlantinės integracijos perspektyvos // Politologija. 2005, Nr. 4 (40), p. 3–35; G. Miniotaitė. „Europos normatyvinė galia“ ir Lietuvos užsienio politika // Politologija. 2006, Nr. 3 (43), p. 3–19; A. Molis. Europos saugumo ir gynybos politikos ateities scenarijai bei mažųjų valstybių interesai // 2006, Nr. 4 (44), p. 54–83.

⁶ A. Slabokaitė. Nacionalinių interesų sankirta derybose dėl Europos Sąjungos finansinės perspektyvos 2007–2013 metais // Politologija. 2006, Nr. 4 (44), p. 84–104; J. Vilčinskas, D. Vijeikis. Lietuvos grupių interesai Briuselyje: kelionė be interesų grupių // Politologija. 2007, Nr. 1 (45), p. 95–143; V. Nakrošis, R. Vilpišauskas. Kodėl neveiksmingas Europos Sąjungos atvirasis koordinavimo metodas: silpnas iš prigimties ar dėl netinkamo taikymo Lietuvoje // Politologija. 2007, Nr. 3 (47), p. 44–70; V. Nakrošis, E. Barcevičius. Europos Sąjungos Lisabonos strategijos įgyvendinimas Lietuvoje: tarp Vilniaus ir Briuselio // Politologija. 2007, Nr. 3 (47), p. 71–111.

⁷ Pavyzdžiui, G. Nausėda. Nacionalinės valiutos atsisakymas: pranašumai ir trūkumai // Pinigų studijos. 1999, Nr. 2, p. 17–24; R. Vilpišauskas. Lietuvos integracija į Europos Sąjungą: poveikis ekonominei politikai ir reguliavimui // Pinigų studijos. 1999, Nr. 4, p. 29–45; S. Kropas. Centrinės bankininkystės konvergencija stojant į Europos Sąjungą // Pinigų studijos. 2001, Nr. 2, p. 5–14.

⁸ Ramūno Vilpišausko disertacija „Regioninė integracija: Baltijos šalių bendradarbiavimas integracijos į Europos Sąjungą kontekste“ (apginta 2000 m.), Klaudijaus Manioko disertacija „Vidurio ir Rytų Europos šalių išsijungimas į Europos Sąjungą: ES plėtra ir europeizacija“ (apginta 2002 m.) ir Vitalio Nakrošio disertacija „Lietuvos prisitaikymas prie Europos Sąjungos sanglaudos politikos: institucinė ir viešosios politikos kaita“ (apginta 2004 m.). Be to, pirmoji institute apginta Gedimino Vitkaus disertacija buvo skirta integracijos teorijoms („Tarptautinės integracijos teorijų raida“, apginta 1993 m.), o 2007 m. apginta Margaritos Šešelgytės disertacija „Europos Sąjungos bendro gynybos identiteto problema“.

⁹ K. Maniokas, G. Vitkus (sudarytojai). Lietuvos integracija į Europos Sąjungą: būklės, perspektyvų ir pasekmių studija / Europos integracijos studijų centras. Vilnius: Europos integracijos studijų centras, 1997.

¹⁰ Lietuvos integracijos į Europos Sąjungą strategija: tarptautinės konferencijos medžiaga, Vilnius, 1995 m. gruodžio 15–16 d. / [atsakingieji redaktoriai: K. Maniokas, G. Vitkus; medžiagą parengė: Europos integracijos studijų centras]. Kaunas: Naujasis lankas, 1997. Lietuvos integracija į Europos Sąjungą: pasiekimai ir problemos / [R. Vilpišauskas, V. Nakrošis, V. Miškinis ... et al.]; Europos integracijos studijų centras. Vilnius: Eugrimas, 2000; Stojimas į Europos Sąjungą ir Konstitucija: seminaro medžiaga, 1999 06 29–30: 420-osioms Vilniaus universiteto metinėms / Europos teisės departamentas prie LR Vyriausybės, Europos komitetas prie LR Vyriausybės, Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, Europos Sąjungos studijų asociacija Lietuva. Vilnius: Eugrimas, 2000; Europos Sąjungą: Institucinė sąranga ir politikos aktualijos / Europos integracijos studijų centras; [projekto vadovas A. Gričius; projekto vykdytojai D. Žeruolis ... et al.]. Vilnius: Eugrimas, 2000.

¹¹ K. Maniokas, R. Vilpišauskas, D. Žeruolis (red.). Lietuvos kelias į Europos Sąjungą. Europos susivienijimas ir Lietuvos derybos dėl narystės Europos Sąjungoje. Vilnius: Eugrimas. 2004.

¹² Konventas, Konstitucija ir Europos Sąjungos ateitis, 2002–2003 / Europos integracijos studijų centras [redakcijos kolegija: R. Kalonaitis (ats. redaktorius) ... [et al.]. Vilnius: UAB „Firidas“, 2004; Europos Sąjunga ir Ukraina: Lietuvos požiūris = European Union and Ukraine: Lithuanian perspective / J. Daniliauskas, R. Lopata, V. Sirutavičius, Ž. Šatūnienė, R. Vilpišauskas [iš lietuvių į anglų kalbą vertė A. Matulytė]; Ukrainos institutas, Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas. Vilnius: Eugrimas, 2003; European Union and its new neighborhood: volume of papers / Mykolas Romeris University [editorial staff: H. Kobeckaitė ... [et al.]. Vilnius: Publishing House of Mykolas Romeris University, 2005.

¹³ Europos Sąjunga ir Ukraina: Lietuvos požiūris = European Union and Ukraine: Lithuanian perspective / J. Daniliauskas, R. Lopata, V. Sirutavičius,

Ž. Šatūnienė, R. Vilpišauskas [iš lietuvių į anglų kalbą vertė A. Matulytė]; Ukrainos institutas, Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas. Vilnius: Eugrimas, 2003; European Union and its new neighborhood: volume of papers / Mykolas Romeris University [editorial staff: H. Kobeckaitė ... [et al.]. Vilnius: Publishing House of Mykolas Romeris University, 2005.

¹⁴ R. Vilpišauskas, V. Nakrošis. Politikos įgyvendinimas Lietuvoje ir Europos Sąjungos įtaka. Vilnius: Eugrimas, 2003; R. Vilpišauskas, V. Nakrošis. Ko verta politika?: viešosios politikos vertinimas Lietuvoje ir Europos Sąjungoje [mokymo priemonė]. Vilnius: Eugrimas, 2005.

¹⁵ G. Vitkus (sudarytojas). Europos Sąjunga. Enciklopedinis žinynas. Vilnius: Eugrimas, 1999.

¹⁶ Pavyzdžiui, A. Gričius, K. Paulauskas. Europos Sąjungos bendroji užsienio ir saugumo politika ir Lietuva // Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2003. Vilnius: Lietuvos karo akademija, 2004. P. 75–102; R. Vilpišauskas. Glaudesnio bendradarbiavimo perspektyvos ir pasekmės Lietuvai // Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2003. Vilnius: Lietuvos karo akademija, 2004. P. 131–148; V. Nakrošis. Lithuania's Administrative and Political Adaptation to the European Union // Lithuanian Political Science Yearbook 1999. Vilnius: Institute of International Relations and Political Science, 2000. P. 117–152; K. Maniokas. Methodology of the EU Enlargement: A Critical Appraisal // Lithuanian Political Science Yearbook 1999. Vilnius: Institute of International Relations and Political Science, 2000. P. 182–210; R. Vilpišauskas. Regional Integration in Europe: Analyzing Intra-Baltic Economic Cooperation in the Context of European Integration // Lithuanian Political Science Yearbook 1999. Vilnius: Institute of International Relations and Political Science, 2000. P. 211–265; R. Vilpišauskas. The Political Economy of Transatlantic Relations: The Implications of EU Enlargement // Lithuanian Political Science Yearbook 2003. Vilnius: Institute of International Relations and Political Science, 2004. P. 141–160; K. Maniokas. Lithuania's European Policy and its Co-ordination // Lithuanian Political Science Yearbook 2003. Vilnius: Institute of International Relations and Political Science, 2004. P. 161–187.

¹⁷ Europos integracijos studijų centras, Lietuvos ir Europos Sąjungos santykių dešimtmetis. Faktai ir dokumentai. 1990–1999. Vilnius: Eugrimas, 2001.

¹⁸ Pavyzdžiui, R. Vilpišausko ir V. Nakrošio mokslinis darbas Europos universiteto institute 1999 m., K. Manioko tyrimai Oxfordo universitete ir pan., taip pat dalyvavimas Šiaurės Amerikos ir Europos Europos studijų asociacijų renginiuose.

¹⁹ J. T. S. Keeler. Mapping EU Studies: The Evolution from Bourique to Boom Field 1960–2001. Paper prepared for delivery at the Ninth Biennial International Conference of the European Union Studies Association (EUSA). Austin, Texas. March 31–April 2, 2005.

²⁰ Th. Diez, A. Wiener. Introducing the Mosaic of Integration Theory // European Integration Theory. Th. Diez, A. Wiener (eds.). Oxford: Oxford University Press, 2004. P. 3.

²¹ Geriausia tokių kartais itin aštrių ginčų iliustracija turbūt yra liberalaus tarpvyriausybėsškumo autoriaus Andrew Moravcsik diskusijos su oponentais dėl šio

teorijos pranašumo lyginant su konkuruojančiais integracijos aiškinimais antroje praėjusio dešimtmečio pusėje.

²² Op. cit., p. 5.

²³ J. Caporaso, J. Keeler. The European Union and Regional Integration Theory // The State of European Union, C. Rhodes (ed.). Boulder, Co.: Lynne Rienner, 1995. P. 29–62.

²⁴ Op. cit., p. 24.

²⁵ S. Hoffmann. Obstinate or Obsolete: The fate of the nation state and the case of Western Europe // Daedalus. 1966, No. 95 (3), p. 862–915.

²⁶ J. Weiler. The Transformation of Europe // Yale Law Journal, 1991. 2403; A. Moravcsik. Preferences and Power in the European Community // Journal of Common Market Studies, 1993. P. 473–524.

²⁷ Žr., pavyzdžiui, M. Baun, P. Wilkin. Web-Teaching the EU: Online Sources and Online Courses // The State of the European Union. Vol. 6. T. Borzel, R. Cichowski (eds.). Oxford: Oxford University Press, 2003. P. 334–354.

²⁸ L. Hooghe. EUSA Conference: Can big be beautiful? // EUSA Review. Vol. 20. No. 3. Summer 2007, p. 1, 24.

SUMMARY

EUROPEAN STUDIES IN LITHUANIA: SHORT-LASTING FASHION OR PROMISE UNFULFILLED?

The article analyses the European studies, defined as political science (and to some extent economics and law) research where the European Union (EU) is treated either as independent or dependent variable, in Lithuania since the re-establishment of independence in 1990. It discusses the main issues researched and their dynamics, the main factors behind the changing landscape of European studies and the potential future trends. The main purpose of the article is to reflect on the development of European political and economic studies in Lithuania, raising several questions.

First, what factors have been behind the changing subjects of European studies in Lithuania and how do they compare with the European studies in Western (North American and West European) academia during half a century since the creation of European Communities. It reviews major social science, in particular political science, journals, books published on the EU and Lithuania, and PhD dissertations completed at the Institute of International Relations and Political Science (Vilnius University) which is the leading institution in the field of European studies in Lithuania. It maintains that the subjects of European studies have been closely linked to the actual political agenda of Lithuania and the EU and in this respect follow similar pattern as the EU studies in Western academia which went through several stages following the actual developments in the EC/EU.

For the English speaking readers one book is worth mentioning. It is the book

on Lithuania's membership negotiations with the EU which has been prepared by a group of analysts some of which also took active part in accession negotiations and which is probably the most elaborate study of EU's accession negotiations with Central and Eastern European countries published in English (K. Maniokas, R. Vilpišauskas, D. Žeruolis (eds.) *The road of Lithuania to the European Union. Reunification of Europe Lithuania's accession negotiations with the EU* Vilnius: Eugrimas, 2005).

Second, and related question of the article is what have been the dominant subjects of European studies in Lithuania since 1990 and how do they relate to political developments between the EU and Lithuania as well as the nature of academic community in Lithuania. It maintains that during the first stage of EU and Lithuania relations which lasted until the start of membership negotiations most academic research focused on association policy, general patterns of European integration and to some extent the impact of the EU on Lithuania's external and domestic policies. During the periods from the start of accession negotiations until joining the EU in 2004, research shifted more towards to possible effects of EU membership on Lithuania's domestic policies and institutions (including regulation and redistribution policies, institutional structures), analysis of membership negotiations. After the accession research on the impact of the EU on Lithuania (Europeanization) continued, although gradually more attention has been given to the EU's internal processes (negotiations of financial perspective, role of interest groups, etc.).

The article also discusses the web of institutions which host scholars involved in European studies. It maintains that until now there is no academic community which is involved only in academic research on the EU related issues. Rather, most analysts who are active in European studies are also involved into consulting or other type of work with the state institutions. At the same time, the academic relations with colleagues in Western Academia are so far based on personal working links rather than joint systematic research, and most academic work in Lithuania is almost entirely limited to the on country (Lithuania) case studies.

Third, taking into account the experience with European studies so far, to suggest possible future developments of this academic field in Lithuania, in such a way providing a map of potential subject of future research. The article argues that in the future several areas of European studies in Lithuania are likely to dominate the field: European energy policy, EU Eastern neighborhood policy, domestic reforms in Lithuania (high education, health care) and the use of EU instruments, EU internal market and external economic policy issues. It is maintained that the forthcoming Lithuania's Presidency of the EU in 2013 will become a second major factor after joining the EU stimulating political as well as academic interest in the European policy issues.

The analysis is based on the assumption that this type of reflection provided by a member of European research community could be useful both to the students of European studies and institutions which provide funding for the EU related research.